

Jaap Hoogenboezem, **H.J. Kruls. Een politieke generaal** (Amsterdam: Boom, 2010, 317 pp., ISBN 978 90 8506 641 5); J.A. de Moor, **Generaal Spoor. Triomf en tragiek van een legercommandant** (Amsterdam: Boom, 2011, 461 pp., ISBN 978 90 8506 709 2).

Deze twee studies behandelen het leven van twee generaals die carrière maakten tijdens de Tweede Wereldoorlog en een belangrijke rol speelden bij het herstellen van het Nederlandse gezag in Nederland en voormalig Nederlands-Indië. Beide boeken proberen de conflicten tussen de militaire autoriteiten en de Nederlandse regering in deze periode zichtbaar te maken. H.J. Kruls kwam in 1940 terecht in Londen als adjudant van de toenmalige minister van Oorlog en Simon Spoor wist als kapitein van de generale staf in Nederlands-Indië in 1942 naar Australië uit te wijken. Zo zaten beide toekomstige generaals al vroeg in hun carrière dicht bij het centrum van de politieke en militaire macht. Allebei ontwikkelden ze zich tot belangrijke tegenspelers van de politiek wat betreft de wijze waarop de overgang van een oorlogssituatie naar een civiel bestuur uitgevoerd diende te worden.

De conflicten tussen Kruls en de regering in oorlogstijd kwamen al tot uiting bij het opzetten van het bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer, het latere bureau Militair Gezag. Kruls werd per 1 januari 1943 benoemd tot hoofd van het bureau. Deze afzonderlijke organisatie om de orde en rust in het heroverde Nederland te handhaven, hield voor de regering een bedreiging in van de te vestigen burgerlijke macht. Het gaf aanleiding tot allerlei verdachtmakingen van machtsmisbruik door Kruls. Desondanks werd Kruls op 6 september 1944 benoemd tot generaal-majoor en chef-staf van het Militaire Gezag, een functie die hij tot 1 januari 1946 zou bekleden. De 'kwartiermakersbrief' die Kruls in november 1944 rechtstreeks richtte aan minister-president Gerbrandy heeft het wantrouwen van de regering tegen hem doen toenemen. In deze brief verzette Kruls zich tegen de vestiging van ministers in het bevrijde Nederland naast het Militair Gezag. Het zou leiden tot onduidelijkheid en het werk van het Militair Gezag onmogelijk maken. De socialistische ministers eisten hierop het ontslag van Kruls, maar dat lukte niet. Zolang de militaire fase duurde, had de Nederlandse regering weinig over Kruls te zeggen. Hij was als geallieerd opperbevelhebber de hoogste autoriteit. Kruls was een uitstekend organisator en wist alle civiele crises die hij tegenkwam bij de uitvoering van zijn taak adequaat op te lossen.

Bij alle conflicten tussen Kruls en de civiele autoriteiten ging het, zo stelt Hoogenboezem, niet zo zeer over de operationele kant maar om de persoon Kruls zelf en zijn stijl. Het wantrouwen kwam vooral van de sociaal-democraten die er vanuit gingen dat Kruls gebruik zou maken van zijn functie om zijn politieke macht te vergroten. De geschiedenis stelt hen in het ongelijk. Kruls droeg het gezag zonder problemen over toen op 9 juli 1945 de eerste militaire fase voorbij was. Dit lag anders met de brief die Conrad Helfrich (bevelhebber der Zeestrijdkrachten) en Kruls onder dreiging van ontslag schreven aan de toenmalige minister-president Beel waarin zij hem adviseerden 'het akkoord van Linggadjati' niet voor te leggen aan de Staten-Generaal. Dit was volgens Hoogenboezem een poging tot het uitoefenen van invloed op het regeringsbeleid dat buiten het directe terrein van Oorlog en Marine viel. Het akkoord van Linggadjati (15 november 1946) voorzag in de Nederlandse erkenning van het gezag van de Republiek Indonesië over Java, Madura en Sumatra. De omstreden overeenkomst werd door de Nederlandse regering op 20 juli 1947 opgezegd om zo de weg vrij te maken voor de eerste 'politieke actie'. In het Indië-drama speelde Kruls overigens een ondergeschikte rol. Na de oorlog was er voortdurend verschil van mening tussen Kruls en de regering over de Oost-West verhouding. Kruls was van mening dat de Russen elk moment konden binnenvallen en hij bleef vechten voor een betere defensie.

Uiteindelijk kostte het rapport van een parlementaire enquêtecommissie Kruls de kop. Op 6 november 1947 besloot de regering een onderzoek in te stellen naar het functioneren van de regering voorafgaand aan en tijdens de Tweede Wereldoorlog. Belangrijke onderwerpen die hierin aan de orde kwamen waren het militair beleid en de democratie na de oorlog. Hoogenboezem benadrukt dat de regering van Kruls af wilde omdat er in het rapport keiharde kritiek geuit werd op het Militair Gezag. De vele problemen tussen het Militair Gezag en de regering werden eenzijdig geweten aan Kruls en leidden tot zijn ontslag op 1 februari 1951. Dat het ontslag van Kruls in verband wordt gebracht met het rapport van de parlementaire enquêtecommissie roept wel vragen op over de objectiviteit van de commissieleden. Aan zijn verdiensten ging de commissie namelijk voorbij. Hoogenboezem constateert het, maar gaat hier verder niet op in. De wijze waarop de leden van de enquêtecommissie tot hun bevindingen zijn gekomen had mijns inziens nader uitgediept kunnen worden. Wellicht had het tot een meer genuanceerd beeld van de politieke generaal, die Kruls was, geleid.

Net als Kruls maakte Spoor sneller promotie dan op basis van dienstjaren mogelijk was. In 1946 werd hij benoemd tot legercommandant in Nederlands-Indië in de rang van generaal-majoor. Spoor was groot voorstander van een militaire bestuursfase voor herstel van het Nederlandse gezag in Nederlands-Indië. Het burgerbestuur mocht in die fase geen zeggenschap hebben en diende te worden gemilitariseerd. Ter voorbereiding van een volledig herstel van het civiele bestuur was het de taak van de militairen om er voor te zorgen dat het bestuurlijke en economische leven weer op gang werd gebracht. Het burgerlijk bestuur onder leiding van de luitenant-gouverneur-generaal Van Mook wilde daar beslist niet aan. Voor Van Mook was bestuursherstel prioriteit nummer een en

voor de militairen zag hij slechts een rol weggelegd als er onverhoopt grootschalig verzet zou uitbreken. Een militaire bestuursfase zoals in Nederland is er in Indië niet gekomen. Daar waren de internationale complicaties met de VS en Australië ook te groot voor. Spoors mogelijkheden om op te treden waren daardoor beperkt.

De Moor schetst een levendig beeld van Spoor: iemand die vindingrijk was, een helder inzicht had en handig was waar het politieke zaken betrof. Hij zocht de grenzen op, maar ging er niet overheen. Spoor heeft door het schrijven van tientallen nota's en commentaren geprobeerd Van Mook en de Nederlandse regering te overtuigen van zijn inzichten: eerst diende een krachtig militair optreden een eind te maken aan de terreur van Republikeinse kant, waardoor het gezag in de hele Archipel hersteld kon worden, en pas daarna kon er onderhandeld worden. Het was een bittere pil voor Spoor dat noch Van Mook noch de regering in Nederland zich akkoord verklaarden met zijn militaire aanpak. Spoor vond dat hij het volste recht en de plicht had om door middel van het leger een eind te maken aan wat in zijn ogen slechts een uitbarsting van terreur en geweld was. Hij liet het er niet bij zitten en bleef voorbereidingen maken voor de inzet van het leger. Hij reorganiseerde de strijdkrachten en vocht conflict na conflict uit met Den Haag over de beschikbaarheid van personeel en materieel. Het Van Roijen-Roem akkoord dat in mei 1949 tot stand kwam en voorzag in een volledige en volwaardige soevereiniteitsoverdracht bracht de genadeslag toe aan alles wat Spoor had willen bereiken. Nederland had kunnen winnen, maar de politiek had het verknald volgens Spoor. Hij legde zich neer bij deze politieke overeenkomst. Op 25 mei 1949 stierf Spoor aan een hartaanval. Een dag tevoren was hij nog bevorderd tot generaal.

Zowel Hoogenboezem als De Moor geven een helder en bij tijd en wijle ontluisterend beeld van de conflicten tussen civiele en militaire autoriteiten bij het herstellen van het gezag in Nederland en in voormalig Nederlands-Indië. Het is de verdienste van beide auteurs dat zij de complexiteit van de overgang van een oorlogs- naar een vredessituatie beschreven en geanalyseerd hebben vanuit het militaire perspectief. De Moor toont zich daarbij een begenadigd schrijver door Spoor binnen de context van de politieke-militaire ontwikkelingen in Indië neer te zetten als een mens van vlees en bloed met zijn triomf en tragiek. Daardoor leest deze omvangrijke studie als een roman. Hoogenboezem houdt zich strikt aan de politieke en militaire context waardoor Kruls als mens te weinig uit de verf komt. Ondanks de beschikking over het privé archief van Kruls heeft Hoogenboezem heel weinig informatie over zijn privéleven kunnen achterhalen. Ook De Moor kampte overigens met een gebrek aan persoonlijk documenten over Spoor. Het accent in beide biografieën ligt daardoor op de ontwikkeling van de politieke en militaire denkbeelden van beide generaals en minder op hun persoonlijke ontwikkeling. De Moor geeft verder een duidelijk overzicht van de geraadpleegde bronnen en literatuur compleet met afkortingen en registers. Hoogenboezem zou hier wat meer aandacht aan hebben kunnen besteden. Misschien hebben we hier te maken met een verschil in aanpak en presentatie tussen een historicus en de politieke wetenschapper. Dat neemt niet weg dat met het verschijnen van deze

twee biografische studies een onderbelicht aspect van de militaire geschiedenis van Nederland uitgebreid en systematisch in kaart is gebracht.

Elly Touwen-Bouwsma, NIOD